

Fritid – Forlystelser

I sommerhalvåret drog mange unge byboere på cykel eller til fods ud i naturen for at ligge i telt eller overnatte på vandrehjem. De fleste slap fra arbejdet om lørdagen klokken et, for derefter at drage hjem – pakke og smøre nogle madder for så at tilbagelægge op til 30 – 40 km på cyklen. Fodtudser tog gerne et S-tog eller en sporvogn til endestationen for at starte en gåtur på op til 20 – 25 km..

Landevejene var øde – fri for biler, så man kunne frit bruge vejen i hele dens bredde. Om aftenen hyggede man sig ved et bål med fællessange, som for flertallets vedkommende havde sin oprindelse i Tyskland. Her har vi velsagtens vandrebevægelsens storhedstid og en ungdoms flugt fra hverdagen.

De fleste sportsgrene fik turneringerne lagt om, da transportmulighederne var blevet lig nul. Sejlsport blev forbudt i Øresund, men tilladt i Issefjorden. I 1943 var det slut, da alt flydende materiel skulle fjernes fra kysten og al uvedkommende færdsel ved havnene fra Kastrup til Hundested blev forbudt. Flere roklubber fik deres klubhuse sprængt af de nazistiske terrorister. Badmintonhaller blev inddraget til systuer for fremstilling af tyske uniformer og enkelte blev saboteret f. eks. hallen i Sundby Idrætspark på Amager.

Sidst på krigen blev sportshallerne belagt med tyske flygtninge – der skulle skaffes plads til disse – 244.000.

Den danske svømmerske Ragnhild Hveger mistede sin popularitet på trods af sine mange rekorder, da det blev kendt, at hun havde nazistiske sympatier og plejede omgang med tyskere.

I Ollerup havde Niels Bukh en storhedstid med sin gymnastik, som havde lighedspunkter med, hvad vi så på tyske propagandafilm. Niels Bukhs gymnastik blev vurderet fra at være et fremskridt for denne idrætsgren til at være direkte skadelig, da mange bønderkarle fik overstrakt deres lemmer, så de senere var ude af stand til at genoptage deres normale arbejde bag trillebøren.

Men nægtes kan det ikke, at hans store stævner tog sig ud, men mistanken om, at han havde været nazist eller blot sympatisør, bevirkede, at han efter krigen forsvandt ud i fortielsens mørke.

Efterhånden som krigen skærpedes dukkede en lang række forhindringer op. Trafikken mellem landsdelene var stort set ophørt og den tyske terror i forbindelse med den folkelige modstand i form af undtagelsestilstande – belejringstilstande og spærretider bevirkede, at turneringer og sportsstævner ikke kunne gennemføres, men det kunne dog ikke hindre nærsamfundene i at arrangere mindre stævner.

Idræt på trods af krigshandlinger

Den blodige søndag 27. august 1944

De hvide striber på himlen røbede de mange fly der strøg ind fra Nord-søen ved Limfjorden på vej mod mål i Tyskland. Ved He i Vestjylland angribes et persontog. En af lokofolkene blev dræbt, en anden såret, otte passagerer dræbes, otte såres.

To civile, der opholdt sig nær lastbil, dræbes, og ved en sportsfest dræbes fodboldspiller, medens flere tilskuere såres. Sandsynligvis er disse «meningsløse» ulykker forårsaget af vildt skyderi imellem flyene under heftige luftkampe i området.

Under tredje beskydning havde passagererne søgt dækning under toget. Særtog 8332 angribes nær Ulfsborg, begge lokofolk dør af svære forbrændinger. Nord for Lem beskydes endnu et tog. Af lokofolkene dræbtes en og en anden blev alvorligt såret.

Fire tog, heraf to persontog blev angrebet.

Biografer

I 1939 fandtes 350 biografer, der blev spillet 166.000 forestillinger og solgt næsten 30 millioner billetter. Driften af biografer var som fængselsvæsenet underkastet justitsministeriet ifølge biografloven af 1938. Staten havde eneret til at drive filmfremvisning og oprettede derfor et filmråd og filmcensur.

Fremvisningsretten udlejede staten så til personer med stor kulturel lødighed, som kunne medvirke til at højne danskerens almindelse. I virkelighedens verden en slet skjult manøvre, da denne ret uddeltes til afdankede skuespillere og ligestillede for at spare pension og evt. hædersgave. I de små provinsbyer var man henvist til rejsende biografer, der med regelmæssige mellemrum fremviste film i forsamlingshuset eller den lokale kro.

Dansk filmproduktion var fri, men før besættelsen beskeden, med ti spillefilm i 1939, der dog fordobledes i 1942. Kvaliteten blev det så som så med. Naive – uskyldige folkekomedier – med Maren Malkepige og godsejersønnen – fald på halen komedier som Fyrtårnet og Bivognen og lystspil med sex – pep og afklædte damer, men fælles for alle danske film var, at krigen som sådan ikke eksisterede.

200 amerikanske film – 35 tyske – 25 engelske og kun ganske få franske – svenske – russiske og italienske film blev vist, men i januar 1940 slog den svenske film Landevejskroen alle rekorder. Tyskerne var interesseret i ændringer af repertoiret for at få vist tyske propagandafilm og knurrede, da danske biografer kørte de samme film måned efter måned for at undgå propagandafilmene, men fra april 1940 var ændringerne en kendsgerning.

Engelske og franske film forsvandt straks – de amerikanske senere og den tyske UFA filmjournal blev tvangsindlagt som forfilm, hvilket bevirkede, at tilskuere opholdt sig i foyeren til spillefilmen begyndte. Tyske spillefilm blev tvungent repertoire, men udmærkede sig ved, at de gik for tomme huse i modsætning til de amerikanske, hvoraf kan nævnes Klokkeren fra Notre Dame og Borte Med Blæsten.

Et pust fra den frie verden skete, ved at bevæbnede modstandsfolk besatte biografer og tvang personalet til at vise allierede propagandafilm, der var nedkastet. Det vakte stor jubel, at se latterliggørelsen af Hitler, der blandt andet dansede en form for Lambeth Walk.

Flere dansk biografer blev terrorsprængt af nazisterne, men eftertidens historieskrivning kan illustreres ved, at Berlingske Tidende for få år siden på en helside med en række artikler efter bedste evne nedgjorde modstandskampen. Bestræbelserne blev understreget ved, at man viste et billede, der fyldte en kvart side af den sønderbombede biograf på Gl. Kongevej i København og med stor fed understregning beskrev ruinen som resultat af en sabotage.

Intet under, at dansk ungdom er forvirret.

Teatre

Kan bedst karakteriseres ved Det Ny Teaters opførelse af Gøngelhøvdingen. De ædle patrioters kamp mod de svenske undertrykkere krævede ikke den store intelligens for at overføre den til den aktuelle situation, for at hjælpe de ubegavede var alle skurkene forsynet med tyske navne kaptajn Mannheimer osv., kulsoen symboliserede landsforræderen – stikkeren og blev vist i en laset, beskidt, fordrukken kvindeskikkelse.

Det nationale – heltemodet kom i højsædet – skildret i sort og hvidt og gled derfor rent ind hos tilskuerne – klappen og jubel afbrød opførelsen gang på gang og da Poul Richardt foredrog dette heltekvad kendte jublen ingen grænser:

Frejdig og uforsagt

En ærlig gønge går med glæde til sin vagt

Ta´r sin fordømte tårn,

Nu gælder det at kæmpe, lille børn.

Stormer frem, når hornet gjalder,

Sejrer eller falder-

Krigskunst og overmagt, det må de store folk forstå,

vi går bare på

Kommentar:

man kunne køre på fribillet – og det kostede ikke personlige ofre – al-sangen om igen? Der var penge i den slags forestillinger.

Revy

I årene op til Anden Verdenskrigs udbrud foregik en voldsom debat her og i udlandet. Det kan næppe undre, at de forskellige landes efterretningstjenester fulgte udviklingen og flittigt noterede i de sorte kartoteker. Her i Danmark skilte kunstnere sig ud, og disse blev bannerførere legalt og illegalt.

Kunstnere, spredt over et bredt spektrum, fra forfattere, skuespillere, især måske revykunstnere, men også musikere tegnede billedet af en opposition til det undertrykkende herrevælde.

Politiets og tyskernes registrering af disse «samfundsomvælttere» blev et af grundlagene for den senere gidseltagning af 500 danske den 29. august 1943.

På landets revy-scener blev den ene revy-vise efter den anden fremført med en tekst, der gav både den danske og tyske censur grå hår. Et af danskes særkender er vor helt unikke og ret specielle form for humor. Næppe nogen anden nation kan udtrykke sig så dobbelttydigt, som vi kan. Hvor ofte oplever vi ikke, at en vits fyres af, og vi danske hyler og skriger af grin, medens udlændingene undrende ser til?

Tyskerne var på glatis og blev til sidst tvunget til at nedlægge forbud mod opførelser, alene ud fra publikums bifald. I en periode med spærretid opførte Stig Lommer en særforestilling kl. syv om morgenen og måtte ikke mindre end fire gange forklare sig overfor de tyske myndigheder på Dagmarhus.

Nemt havde de det ikke.

Her er nogle udpluk fra visetekster:

Lille solskinspige drøm om fred på jord,
Drøm det er forbi, når engang du bliver stor.
Der kommer en dag efter denne,
hvor livet begynder sin leg!
Så får jeg vel lov til at tænde
De lys, der blev slukket for mig.
Jeg ku' bli no'et så – 1– 2 – 3 –
Og så ikke et ord! Men De ser vel fidusen?
For man ved, hva' der nemt ka' ske,
Hvis man pludselig gik hen og fik åbnet for slusen.
Jeg må ta' lidt forsigtig på et.
Ka De ikke forstå'et?
Ærlig talt –
De kan ikke få ren besked,
De må tænke Dem te'et.

Bedst kendt og bedst bevaret er vel denne:

Man binder os på mund og hånd,
men man kan ikke binde ånd,
og ingen er fangne,

når tanken er fri.
Vi har en indre fæstning her
Som styrkes i sit eget værd,
Når bare vi kæmper
For det vi kan li'.

Vi er alle i samme båd var et noget bittert billede af dagens Danmark. Disse udpluk kan give dig en fornemmelse af, hvorledes man trods alt forsøgte at holde modet oppe og bevare noget af sit selvværd og nationale identitet.

Koncerter

Udbuddet af koncerter og deres repertoire var nogenlunde konstant besættelsen igennem, men sangeren Aksel Schiødtz tog vor gamle nationale sangskat op og optrådte endog i en spillefilm,

alsangen om igen?

Baller - foreningsliv

Danmark var og er vel stadig foreningernes land, men de har vel som alt andet ændret sine aktiviteter i takt med udviklingen i det omgivende samfund. Før besættelsen var de faglige organisationer mest iøjnefaldende. Min far spillede fortrinsvis til fagforenings baller, som blev afholdt to tre gange om året med juleballet som højdepunkt.

Idrætsforeninger – elevforeninger havde deres baller med skiftende hyppighed. Foreningsmønstrene i dag er vel præget af foreninger med et eller andet politisk eller humanitært formål. Men ballerne var for unge en billig måde at komme ud at more sig, at træffe nye venner, gerne af modsat køn.

Dansene var til omkring 1942 de traditionelle, vals, engelsk vals, tango, quickstep, foxtrot osv. Gerne lært på danseskole, som der var ikke mindre end 150 af i København. Flertallets forældre havde tvangsindlagt deres håbefulde poder på danseinstituttet, hvor de rigtige stillinger – trin og ikke mindst pæne manerer som at bukke og neje pænt blev indlært. Når der blev budt op til dans, brugtes forskellige teknikker, beroende på generthed, rutine og tidspunktet. Damerne sad gerne langs væggene på rad og række, medens herrerne klumpede sig i et hjørne. Almindeligvis gik kavaleren søgende langs rækken af piger med et træt blik og bød pigen op med et nik.

Sørgmodigt rejste hun sig, det var ikke lige ham, hun havde håbet på, men hellere det end at sidde tilbage som bænkevarmer. Nogle piger var mere ombejlede end andre, her var der tale om hård konkurrence. Derfor gjaldt det om at komme først, men man måtte ikke være for interesseret for ivrig.

Med øjne og mimik kunne man på afstand byde op og få bekræftet sin inklination. Hvis sød musik opstod mellem parret, kunne man bestille de fem næste danse og dermed holde pigene væk fra konkurrenterne.

Ved sidste dans var kampen hård, for her gjaldt det om at få en aftale i stand, således at man fulgte pigene hjem. Det gav prestige. En ven fortalte, at han efter eget udsagn med stort held brugte følgende taktik. Når de stod ved pigens gadedør, klynkede han over, at han måtte gå gennem det halve København og lagde ikke skjul på, at han forventede at blive inviteret indenfor.

Fra Amerika via Sverige kom jitterbuggen og med den swingpjatterne. Den amerikanske dansefilm med Fred Astaire som respektløst smed rundt med sin akrobatiske partner Ginger Rogers var indledningen til et ungdomsoprør, der ændrede de unges dans.

Krigens kår havde vel også sin indflydelse på udviklingen, de unge ville leve i nuet og kastede sig hæmningsløst ud i dansen.

Hvem kendte dagen i morgen? Svingpjatter dukkede op og med dem guldalderens jazzmusik.

Snart fandt de 15 til 20 årige frem til fælles normer for en mundering eller uniform om man vil. Mændene skulle helst være langhårede – gult tørklæde – bar man blød hat var hatteskyggen vredet opad – jakken skulle nå knæene og gerne med slidser – bukserne stramme med et opslag på ca. 6 cm. – sokkerne gule eller hvide gerne med røde striber.

Skoene både for piger og drenge skulle have tykke såler, man stjal gummimåtter og skar sålerne til og limede dem på. Disse elefantklodser vejede et kilo eller mere og gav svingningerne på gulvet et ekstra lift. Jitterbug, hvor pigerne blev kastet rundt, var vel et af mange udtryk for kropssprogets udvikling, nogen undren vakte det, når piger blev hvirvlet rundt med de store tunge gummisko på fødderne.

Pigerne bar hvide halvstrømper, slidsede nederdele og som bluse en lang ulden undertrøje, de havde hugget fra faderens mere end sparsomme beholdning.

Ballade var uundgåelig – forældre var forargede – hele sangkoret af moralens vogtere, repræsenteret ved afholdsforeninger og indremission satte i med trommer og trompeter. Slagsmål på restauranter og værtshuse – et overfald på Rådhuspladsen i København blev det også til – her måtte swingpjatterne søge politiets beskyttelse. Forargelsen og upopulariteten på restauranter og værtshuse kan skyldes swingpjat-ternes beskedne forbrug af stærke drikke.

De var unge og forstod med de tomme lommer som baggrund at kaste sig ud i en aftens dans, ved kun at spytte i et enkelt glas med sodavand. Tjeneres indtægt var drikkepenge og kun drikkepenge, 12 ½ % af en sodavand blev de ikke millionærer af.

Glassalen i Tivoli blev et af samlingsstederne og blev af nazisterne opfattet som en provokation. Leo Mathiesen og Sven Asmussen var nogle af de musikere, der blev forgudede.

Landeplager blev

To be or not to be,

Thats the question, but not for me.

Take it easy boy, boy,

Go to your home, smoke a cigar; take it easy boy, boy,

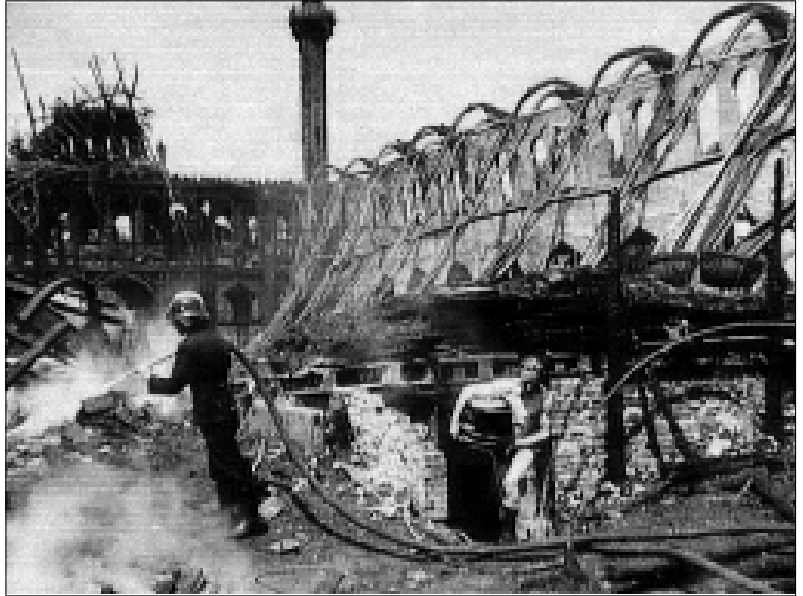
Let the others do the hard work for you.

De engelske tekster virkede provokerende på nazisterne og er vel ud over de omfattende sabotager noget af forklaringen på ødelæggelsen af store dele af Tivoli ved en omfattende Schalburgtage.

Nazisternes forargelse formindskede absolut ikke de unges fornøjelser, tværtimod. Arkitekt og revyforfatter Poul Henningsen var ugleset af både danske og tyske myndigheder og blev fulgt så tæt, at han i lange perioder måtte skjule sig for til sidst i 1943 at «gå om bord» i en fire årsers kaproningsbåd og ro til Sverige sammen med andre flygtninge.

En medvirkende årsag til Schalburgtagerne netop mod Tivoli har givetvis også været Poul Henningsens arkitektoniske indsats igennem årene i Tivoli. Næstkommanderende i Brøndumbanden Bothilsen Nielsen udtalte i et forhør efter krigen: «*Disse dansebuler henrev nordisk ungdom i en racefremmed henrykkelse,*» dermed forsøgte han at forklare baggrunden for, at otte kufferter med sprængstof efter ordre fra Gestapo blev anbragt om natten den 25. juni 1944 i Glassalen, Arena, Koncertsalen, Taverna, Radiobilerne, Spillehallen og Rutsjebanen.

Tivolis koncertsal efter
Schalburgtagen.

Restaurationsliv – privat selskabelighed

En generel vurdering af danskerens færden og gøren med hensyn til forlystelser foreligger ikke. Derfor har jeg omtalt de mange faktorer, der mere eller mindre indirekte fik indflydelse og for at få en plausibel forklaring sammenlignes diagrammer for spiritusforbrug – kønssygdomme og teatre, baller mm.

Men tilsyneladende er danskeren lammet i en form for coma i de to – tre første besættelsesår, det tyder den fælles nedgang på i diagrammerne. Om grundene hertil kan man gisne. Følelsen af håbløshed ved den tyske overlegenhed på alle fronter, en verdensomspændende krig med en tilsyneladende tysk sejr – mørklægning – rationeringer – offentlige trafikmidlers indskrænkninger har vel præget flertallet.

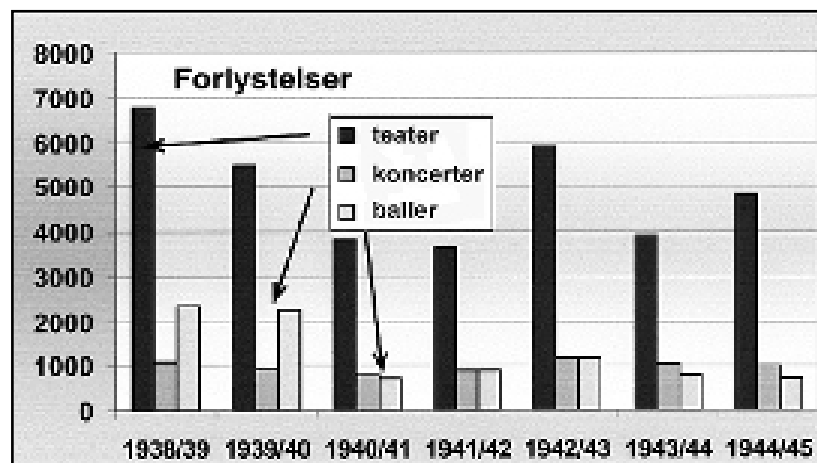
Dødsdommen over det kolde bord med tilbehør blev afsagt af Varedirektoratet i foråret 1940. De danske madbjerger havde vakt tyskernes indignation og for at imødegå tyske krav udstedte man en bekendtgørelse, som kun få forstod, hvilket måske heller ikke var meningen.

Forståelsen krævede en juridisk embedseksamen og resultatet blev overtrædelser og endnu et bidrag til asociale handlinger.

Det kolde bord blev således forbudt, men det var tilladt at servere portionsanretninger, f. eks. kunne sildeanretningen bestå af forskellige slags sild og sardiner, men tilbehør bestående af anden fisk som laks, ål og sildesalat var forbudt.

Smørrebrød og snitter var dog tilladt, men smørret skulle smøres på brødet ude i køkkenet. Skulle smør serveres til en varm ret, skulle det serveres smeltet. Antallet af varme retter og desserter blev fastsat til 26, og det varme køkken skulle lukke senest kl. 11, men det var dog tilladt at servere varm fiskefilet efter 11. Mange restauranter var lige ved at lukke i 1940 og 1942 for derefter at opleve kronede dage i de følgende år, på trods af rationeringer – mangel på elektricitet og indskrænkninger af lukketider – udskæringsforbud – spærretider og udgangsforbud som okkupanterne udstedte i forbindelse med uroligheder.

Ligningsmyndighederne har beregnet, at værtshusholdere og restauratører øgede indtægterne fra 1942 med ikke mindre end 70 % i disse for vort land så trange tider.

Stigningen fra 1942 har flere forklaringer; tilbagegangen for tyskerne på alle fronter, tændte et håb. Hovedansvaret for stigningen af kønssygdomme og især syfilis må placeres hos de tyske charmører. Skærpelsen af krigen med den øgede nazistiske terror skabte en fandenivoldsk stemning – en forlystelsesfeber om man vil - vi lever i dag – måske ikke i morgen.

Under og efter Første Verdenskrig prægede Gullaschbaroner; betegnelsen for samvittighedsløse leverandører af uspiselige fødevarer til det sultende Tyskland forlystelseslivet. På natklubber sad de med letlevende damer på skødet og tændte cigarer med 500 kroners sedler. Forlystelseslivet i besættelsesårene var vel tilsvarende præget af værnemagere, plattenslagere, stikkere og sortbørs hajer. En pengerigelighed blandt suspekterte personer uden muligheder for at forbruge penge på normal vis har sammen med Wehrmachtsangehöriger uden al tvivl sat sit præg på restaurationslivet.